ՏԻՄԱԹԷՈՍ ԿՈՒՉ

ԵՒ

Ս. ԳՐՔԻ ՆՈՐԱԲԵՐ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Արարատ ամսագրի 1908 մայիս թուին մէջ (էջ 580—586), բանաստեղծ Թադեոս Տէր Մկրտչեան երեսն կը հանէ բոլորովին նոր խնդիր մը՝ որ հայ մատենագրութեան պատմութեան համար անագին նշանակութիւն ունի, բանի մը անտակէտով։

Բայանի է, որ մեր հին մատենագրութիւնը կը հանդիսանայ Ս. Գրքի երկու թարգմանութիւնս։ Առաջին թարգմանութիւնն այն է՝ որ Ս. Մահակ և Ս. Մեսրոպ կատարեցին տասներեքնի վրայէն և արմէ մեզի հասած են միայն Մատենադարանի զրքերը։ Երկրորդ թարգմանութիւնն այն է՝ որ նոյն սուրբ հայրերը՝ իրենց աշակերտ Եղնիկի օգնութեամբ՝ կատարեցին Պոլսէն բերուած յունարէն ընտիր ձեռագրի մը վրայէն և որ մեր այսօրուան գործածած օրինակն է։

Թարգմանցին իր Պատմութեան մէջ կը գրէ թէ Ս. Գրքի այս երկրորդ թարգմանութիւնն ալ շատ կղզիներով պտտուելու էր (ի բազում մասանց թերացեալ գործն գտանէր), որու համար Ս. Մահակ և Ս. Մեսրոպ զրկեցին Թարգնացին Պոլիս, Աղեքսանդրիա երթ, ուսման մէջ կատարելագործուելու և Ս. Գրքերը երրորդ անգամ թարգմանելու համար (Թար. Դ. կա)։

Բանաստեղծերը Թարգնացւոյն այս տեղեկութեան վրայ մեր կասկածով նայած են. արդէն Թարգնացին ինքն ալ չի պատմեր թէ այս երրորդ թարգմանութիւնը կատարուեցաւ թէ ոչ։

Վերոյիշեալ յօդուածին մէջ Դ. Տէր Մկրտչեան մեր հին մատենագիրներու քով գտնելով այս մասին քանի մը շատ օրոշ տեղեկութիւններ, կը հաստատէ թէ Ս. Գրքի երրորդ թարգմանութիւնը իրօք տեղի ունեցած է, և այն յունարան զգրոցին պատկանող հեղինակներու ձեռքով, կերպով Հայաստանէն դուրս, և դարու երկրորդ կէսին։ Այս թարգմանութիւնը կոչուած է Նոր, Նորապատում կամ Նորաբեր թարգմանութիւն։ Վերջին անունը կը պահեմ ես ալ։

Նորաբեր թարգմանութեան մասին եղած յիշատակութիւնները, որ Տէր Մկրտչեան կը գտնէ մեր հին մատենագրութեան մէջ, հետեւեալներն են.

1. Հերձուածոց գրքին մէկ հատուածը. «ՃՃՁ. Մայրապտմացւոյ ապտանդ... զհին թարգմանութիւնս զոր ընդդաբար ի սրբոյն Մահակայ՝ ոչ ընդունի[ն], և զերբորդ թարգմանութիւն կարգեցաւոյ ի Պատրոպ գրեալ, զընդդալեալն ի սրբոյն Գրիգորէ, նգովեմ» (Արար. անդ էջ 581)։

2. Թէոդորոս Բարենաւորի ընդդէմ Մայրապտմացւոյն հաւէն (Վենետ. 1833, էջ 148) «... ասեն (Մայրապտմիկքը) թէ անընդունակ է սատիթարգմանութիւն Աստուածանին»։

3. Նոյն, էջ 154. «սանն (Մայրագոմեցիք) եթէ հնազանդութիւն Աւետարանին ոչ է ընդունակ»։

Այս հատուածներէն կ'երևայ որ Մայրագոմեցոց ազանդը կը մերժէր Ս. Գրքի հին կամ երկրորդ թարգմանութիւնը (վերը կոչուած նաև առաջիարգմանութիւն կամ հնազանդութիւն), իբրև անընդունակ. և չէր ընդուներ յատկապէս Զորեքթաղեան Գ. Թուղթը, որ կայ այդ թարգմանութեան մէջ։

Հին թարգմանութիւնը մերժողները հարկաւ պիտի հայթայթէին նոր լաւագոյն թարգմանութիւն մը, և անա այս մասին պարզ ակնարկներ կը գտնենք Թաթենացւոյն հետևեալ դժուարմատոյց հատուածին մէջ։

«Արդ ով խարդոսքակ թշնամիք, ներբողելով ձեր գնչամատաքարոյց վկայն Գրիգորոսի գլգոնեղջանին Գրիգոր՝ սատազակն բանիւ սպասանել մերկութեանն ծածկոյթ, զոմին այդու բանիւ ցուցից յայլում տեղւոջ բամբասանս յարդարեալ ձեր նախադրատարին Գրիգորի, այլ ոչ զոմեան. քանզի որթոդոքսական վերնագիրեալ գրքատասագլուխս նախահարքն գումարեալք ի Նիկիսապուհ՝ կանոնագրեցին երկակի հնգեակ և եղակի քառեակ թուով միայն՝ ի սրբուն կոչարանին ընթեռնուլ Թուղթս գաստատեալ ծաղրող սատանայի Զուգոսի. և ի նորագտում գրութեանն գնոյն շարադրութիւն վերառեալ է։ Իսկ բարեդրատութիւն Գրիգորը զան ի հարցն լանալն և ոչ մակագրեալ ի նոր թարգմանութիւնս, վկայարանութեամբ հառաջեցաց, թէ «Անօրէն իշխանն իբրև ատաստանին կամեցաւ, ասէ մարտ առաքեալն, զամենեսին ընդ մեզոք գրաւեալ (Գ. Կոր. Բ. 16)»։ և այս է հնազանդում սատան վերառեալ է, այլ ոչ ի նորագտում շարադրութեանն։ Արդ՝ եթէ սակս ոչ գծագրութեան ի նորաբեր թարգմանութենանդն հնազանդում (տպենցազամ. այսպէս կ'ուղղէ Գ. Տէր Մկրտչեան) աւետարանին իբր զոչ հշմարիտ ի բաց ընկեցեալ՝ մերժեցեալ չեկեղեցւոյ, ընդ նմին խառեալ բամբասի և մեծ մակագրեացն Գրիգորոյ, սատանաբանութեամբ գրաւեալն ի ձէնջ» (Թաթ. էջ 154-5)։

Հատուածին միտքը պարզ աշխարհաբարով հետևեալն է.

«Դուք, ով խարեբայութեամբ մարդ որսացող թշնամիներ, Դուք կը գովաբանէք Գրիգորոսի եղջիւրի նմանատակ Գրիգորը, որպէս զի սուտ խօսքերով ծածկէք ձեր մերկութիւնը։ Բայց ես պիտի ցուցնեմ թէ ինչպէս ձեր այդ խօսքերով մէկ ուրիշ տեղ ալ բամբասանքներ հանած էք ձեր գովաբանած Գրիգորին և ոչ թէ գովասանքը Նիկիոյ սուրբ հայրերը կանոն դրին որ Ս. եկեղեցւոյն մէջ կարդացուին Զոգոսի 14 թուղթերը միայն։ Նոր թարգմանութեան մէջ այս կարգը ընդուներ էր։ Շնորհ լաւ։ Բայց Ս. Գրիգոր իր հաւատուն մէջ վկայութեան կը բերէ նաև Ս. հայրերուն չյիշած և նոր թարգմանութեան մէջ չգտնուած [Գ. Զորեքթաղեան Թուղթին մէկ հատուածը] «Անօրէն իշխանն...»։ Այս հատուածը կայ հին թարգմանութեան մէջ, բայց նոր թարգմանութեան մէջ չկայ։ Արդ՝ եթէ նոր թարգմանութեան մէջ յիշեալ հատուածը չգտնուելուն համար՝ Աւետարանի հին թարգմանութիւնը իբրև ոչ հշմարիտ պիտի մերժուի, ուրեմն նաև մերժուած ու բամբասանքի ենթարկուած պիտի ըլլայ Գրիգոր մեծ եպիսկոպոսը*, որ զուք կեղծաւոր խօսքերով գովեր էք»։

---

*) Մակագիծող բարգմանարար հիմնուած է յն. եպիսկոպոս բառէն, ինչպէս է նաև վերագիծող, վերատեսուչ։

Այս բոլորէն շատ պարզ կերպով կ'երևայ որ Նոթարեր կոչուած երբորդ թարգմանութիւնը մը իրօք եղած է, բայց այս թարգմանութիւնը ընդհանուր ազգին կողմէ հաւանութիւն գտած և եկեղեցւոյն մէջ ընդունուած գործ մը համարելու չէ բնաւ, այլ Մայրագոմիցւոց ազանդին միայն յատուկ և մասնաւոր գործ մը, որմէ կ'զգուշանային ուղղափառները։

Գ. Տ. Մկրտչեան ուրիշ խնդիր մըն ալ կ'առաջարկէ, որ կը թողու ու բիշներու ցնորութիւնս։ Այս խնդիրը հետևեալն է։

Տիմոթէոս Կուզէ Հակաճառութիւնն մէջ՝ որ ամբողջապէս յատնաբան հայերէնով գրուած գործ մըն է, Ս. Գրքէն վկայութիւնն կոչուած հատուածները ամենուն տարբեր են Ասկեզարեան թարգմանութիւնէն, որ յայտնապէս բոլորովին ուրիշ ազբիւր մը կ'ենթադրեն։ Արդ՝ կը հարցնէ Գ. Տէր Մկրտչեան, Տիմոթէոսի այս կոչումները թարգմանչին ձեռքէն են, թէ ուղղակի առնուած են Ս. Գրքի վերոյիշեալ Երբորդ կամ Նոթարեր թարգմանութիւնէն։ Այս խնդրին լուծումը շատ կարևոր է, որովհետև եթէ կարելի ըլլայ հաստատել թէ յիշեալ կոչումները իրօք Նոթարեր թարգմանութիւնէն առնուած են, այն ժամանակ մենք ունինք ընտիր միջոց մը վերականգնելու համար Նոթարեր թարգմանութիւնն շատ մը պատառիկներ։

Եթէ Նոթարեր թարգմանութիւնը Մայրագոմիցւոց ազանդին յատուկ գործ մըն էր, առաջին անգամով իսկ կ'երևայ որ Տիմոթէոսի ուղղափառ թարգմանիչը բնաւ իրաւունք չպիտի համարէր իրեն՝ դիմելու անոր։ Այս պարագային նոր և ուրիշ ծանրակշիռ խնդիր մը կը ծագիս Նոթարերէն զատ կար ուրեմն չորրորդ թարգմանութիւն մըն ալ, որմէ օգտուած է Տիմոթէոսի ուղղափառ թարգմանիչը։ Յոհաննայեան տուած տեղեկութիւնը՝ որ Գ. Տէր Մկրտչեան Նոթարերին համար կառնէ, չի կրնար ամենեին վերաբերիլ անոր (քանի որ գիտենք թէ Նոթարերը Մայրագոմիցի ազանդաւորներուն կը պատկանէր) և կրնայ յարմարիլ միայն Տիմոթէոսի գործածած յիշեալ չորրորդ թարգմանութիւնն։

Բայց այսպիսի կարևոր խնդրի մը լուծման համար անբաւական ակնարկները բաւական չհամարելով, կուզենք մանրամասն քննութիւնն ենթարկել Տիմոթէոսի վկայութիւնց խնդիրը։

Տիմոթէոսի հրատարակիչները գեղեցիկ ցանկ մը պատրաստած են բոլոր այն վկայութիւնց, որ Տիմոթէոս մէջ կը բերէ Ս. Գրքէն (տես էջ 343—354)։ Այս ցանկին համեմատ Տիմոթէոսի մէջ բերած մեծ ու փոքր կոչումներուն բովանդակ գումարն է 842, որմէ 237 կը պատկանի Հին Կտակարանին և 605 Նոր Կտակարանին։ Կոչումներուն մեծագոյն մասը բնականաբար մէկ-մէկ անգամ կը պատահի, բայց կան նաև բազմաթիւ կոչումներ՝ որոնց մէկէ աւելի անգամներ կը պատահին բովանդակ գրքին մէջ։ Վերջիններուն թիւը երբեմն հարիւրը կանցնի։ Հրատարակութեան 335—342 էջերը առնուած են Տիմոթէոսի երկրորդ կիսակատար Ճառագրէ մը, այս մասերը նախորդներուն կրկնութիւնն ըլլալով բնական է թէ հոս պատահած վկայութիւնները պէտք է հանել վերի թիւէն։ Նոյն թիւէն հանելու է նաև այն կոչումները կամ վկայութիւնները, որոնք թէև ցանկին մէջ իրր այնպէս յիշուած են, բայց իսկապէս, բառացի վկայութիւններ չեն, այլ Ս. Գրքի այս կամ այն մասին յիշողութիւն կամ ակնարկ։ Հրատարակիչները ցանկին մէջ ասոնց համար առանձին նշան մը դրած չեն թէև, բայց անոնցմէ շատը նշանակած են իւրաքանչիւր էջի տակ՝ «հմմտ.» համա-

ասացուածքեամբ։ Վերջապէս կան նաև այնպիսի կոչումներ, որոնք Ս. Գրքի մէջ քանի մը անգամ յիշուած ըլլալով՝ բնական է որ քանի մը անգամ ալ պիտի անցնէին ցանկին մէջ։ Մենք այսպիսի կոչումները հաշուեցու. ենք միայն մէկ անգամ։

Բոլոր այս կէտերն ի նկատի ունենալով՝ կը տեսնենք որ Տիմոթէոսի մէջ անկախաբէն կրկնուած բուն վկայութեանց իսկական թիւն է 108, որ և պիտի ծառայէ իբր հիմ մեր քննութեան։

Յաջորդ էջերով մէջ կը բերենք յիշեալ 108 վկայութիւնները՝ համեմատուած իրենց կրկնութեանց հետ։ Ցանկը կազմուած է տպէս. նախ կը դնենք Ս. Գրքի Ոսկեդարեան թարգմանութեան համապատասխան կոչումը. ապր կը կցենք յանուանէն որինակը. այնուհետև կուգան Տիմոթէոսի վկայութիւնները, որոնք սովորաբար երկու անգամ կրկնուած են, բայց կան այնպիսիներ՝ որ 3, 5, 10, 12 և մինչև 20 անգամ կրկնուած են (հմմտ. Ա. Յովհ. Ե. 20, Փիլիպ. Բ. 6—11, Յովհ. Ա. 14)։ Այս վկայութեանց մէջ առաջին անգամ յիշուածը իբր հիմ ընդունելով՝ երկրորդ և յաջորդ կրկնութիւններուն մէջ եղեան եղած տարբերութիւնները կը դնենք շեղատառ, որպէս զի համեմատութիւնը աւելի աչքի զարնէ։

1. Բ. Օր. ԻԼ 66. Եւ եղիցին կեանք քո կախեալ առաջի աչաց քոց, և զարհուրեսցիս գշաւդ և զերեկ, և ոչ հաւատասցես կենդանի քոց Καὶ ἔσται ἡ ζωή σου κρεμαμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου. καὶ φοβηθήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ οὐ πιστεύσεις τῇ ζωῇ σου.— Տիմոթ. էջ 103՝ Տեսանիցէք զկենդանութիւնն ձեր կախեալ առաջի աչաց ձերոց և ոչ հաւատայցէք. էջ 138՝ Տեսցեք զկենդանութիւնն ձեր առաջի աչաց ձերոց... էջ 140՝ Տեսանիցէք զկենդանութիւն ձեր կախեալ առաջի աչաց ձերոց։

2. Ա. Թագ. Ը. 7. Ոչ եթէ զքեզ անարգեցին, այլ զիս մերժեցին զթագաւորել ի վերայ նոցա. Οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἢ ἐμὲ ἐξουθενήκασι τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπ' αὐτῶν.—Տիմոթ. էջ 66՝ Ոչ զքեզ անարգեցին, այլ զիս, առ յոյ թագաւորել ի նոսա. էջ 116՝Ոչ զքեզ արհամարհեցին, այլ զիս։

3. Յոբ Թ. 8. Որ ծգեալ զերկինս միայն. Ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος. —Տիմոթ. էջ 14՝ Որ ծգեալ զերկին միայն. էջ 48՝ Որ պրկեաց զերկին միայն։

4. Սաղմ. Լ. 12. Աստուած դատաւոր արդար հզօր և երկայնամիտ. Ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος, καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος.—Տիմոթ. էջ 50՝ (Աստուած իմ, դատաւոր արդար և հզօր և երկայնամիտ). էջ 72՝ Զի Աստուած դատաւոր է, արդար և հարուցեալ երկայնամիտ. էջ 210՝ Զի Աստուած է դատաւոր արդար և հարուցեալ և երկարոգի։

5. Սաղմ. ՃԺ. 7—8. Ահա քո, Աստուած, յաւիտեան յաւիտենից, դատաւոր ուղղութեան դատաւոր արքայութեան քոյ։ Սիրեցեր զարդարութիւն, և ատեցեր զանօրէնութիւն։ Վասն այսորիկ օծ զքեզ Աստուած, Աստուած քո, իւղով ուրախութեան առաւել քան զընկերս քոս Ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς αἰῶνα αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.—Տիմոթ. էջ 52՝ Ահա քո, Աստուած, յաւիտեան յաւիտենից, դատաւոր ուղղութեան դատաւոր արքայութեան քոյ. սիրեցեր զարդարութիւն և ատեցեր (զ)անիրաւութիւն. այսուիկ եւ զքեզ Աստուած, Աստուած քո, եւ զ մեծութեան, քան զնաւատարարս քո. էջ 239՝

Աիոս քո, Աստուած, յաւիտեան յաւիտենի, գաւազան ուղղութեան գաւազան արքայութեան քո, սիրեցեր զարդարութիւն և ատեցեր զանօրէնութիւն. վասն այսորիկ եօծ զքեզ Աստուած, Աստուած քո, եւգ ուրախութեան, քան զընդուներս քո.

6. Սաղմ. ԽԹ 3. Աստուած մեր յայտնապէս եկեսցէ, և Աստուած մեր մի դադարեսցէ. Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. —Տիտաթ. էջ 49՝ Աստուած յայտնապէս եկեսցէ, Աստուած մեր և ոչ լռեսցէ. էջ 90՝ Աստուած յայտնապէս եկեսցէ, Աստուածն մեր և ոչ լռեսցէ.

7. Սաղմ. ՀԼ. 10. Դու տիրես զօրութեանց ծովու, և զիրարութիւն ալեաց նորա դու ցածուցանես. Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ καταπραΰνεις.—Տիտաթ. էջ 97՝ Դուն տիրես հարստութեան ծովու. և շարժութիւն կոխակաց նորա դու ցածուցանես. էջ 294՝ Դու տիրես հարստութեան ծովու, զգիրարութիւն կոխակացն նորա դու հնազանդեցանես.

8. Սաղմ. ՃԹ. 1. Ասաց Տէր ցՏէր իմ, նիստ ընդ աջմէ իմմէ. Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου.—Տիտաթ. էջ 12՝ Ասաց Տէր Տեառն իմում. նիստ յաջմէ իմմէ. էջ 270՝ Ասաց Տէր Տեառն իմում. նիստ ի յաջմէ իմմէ:

9. Սաղմ. ՃԼԸ. 21—22. Զատելիս քո, Տէր, ատեցի, և ի վերայ թշնամեաց քոց մաշեցայ: Աստուածութիւն կատարեալ ատեցի զնոսա, և եղեն ինձ ի թշնամիս: Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς σου ἐξετηκόμην; τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι.—Տիտաթ. էջ 7՝ Զատելիս քո, Տէր, ատեցի, և ի վերայ թշնամեաց քոց մաշեցայ. կատարեալ ատելութիւն ատեցի զնոսա, ի թշնամիս եղեն ինձ. էջ 151՝ Զատօղս զքեզ, Տէր, ատեցի, և ի բռնամիս քո ի բաց հալեի.* կատարեալ ատելութիւն ատեի զնոսա. ի թշնամիս եղեն ինձ:

10. Եսայի Է. 14. Ահա կոյսն յղացեալ և ծնցի որդի, և կոչեսցին զանուն նորա Եմմանուէլ. ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.—Տիտաթ. էջ 56՝ Ահա կոյս նորովանի կայցի և ծնցի որդի, և կարդացին զանուն նորա Եմմանուէլ. էջ 118՝ Ահա կոյս յորովանի ընկալցի և ծնցի որդի և կոչեսցին զանուն նորա Եմմանուէլ:

11. Եսայի Թ. 6. Եւ անուն կոչեսցես նմա՝ հրեշտակ մեծի խորհրդոյ, աբանելի խորհրդակից. Աստուած, հզօր, իշխան, հայր հանդերձեալ աշխարհին: Καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος.—Տիտաթ. էջ 277՝ Եւ կոչի անուն իւր մեծի խորհրդոյ հրեշտակ, աբանելի խորհրդակից. Աստուած հզօր, իշխանական պէս խաղաղութեան, հայր հանդերձեալոյ յաւիտենի. էջ 56՝ Կոչի անուն իւր մեծի խորհրդոյ հրեշտակ, Աստուած հզօր:

12. Եսայի ԻԵ. 8. Եկեսցէ Աստուած զամենայն արտասուս յամենայն երեսաց: Ἀφαίλε κύριος ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου.—Տիտաթ. էջ 101՝ Թաքն եկեսցէ զամենն արտասուս յամենայն դիմէ. էջ 271՝ Ի բաց եհան Աստուած զամենայն արտասուս յամենայն դիմէ:

13. Եսայի ԼԵ. 5. Յայնժամ աչք կուրաց բացցին և ականջք խլից լուիցեն: Τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκουσθήσονται.—Տիտաթ. էջ 56՝ Յայնժամ բացցին աչք կուրաց և ականջք խլաց լուիցեն. էջ 294՝ Յայնժամ բացցին աչք կուրաց և ականջ (ուղղելի ականջք) խլաց լուիցեն.

* Միւս վկայութեանց մատեցայ ձեւը կը ցուցնէ որ բառս ուղիղ է հատէի:

14. Եսայի Խ. 10. Անուասիկ Աստուած մեր, անուասիկ Տէր, Տէր գայ զօրութիւնամբ և բազուկն ակութիւնամբ իւրով։ Ἰδοὺ ὁ Θεός ἡμῶν, ἰδοὺ κύριος, κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρίου.—*Տիմոթ. էջ 56՝ Ահա Աստուած մեր, ահա Տէր գայ հարատութիւնամբ և բազուկ իւր սիրակատութիւնամբ. էջ 91՝ Ահա Աստուած մեր, ահա Տէր գայ հարատութիւնամբ և բազուկն տեռութիւնամբ. էջ 294՝ Ահա Աստուած մեր, ահա Տէր զօրութիւնամբ գայ. եւ բազուկն իւր տեռութիւնամբ։*

15. Եսայի ԽԲ. 8. Զիարաս իմ այլում ոչ տայ. Τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω.—*Տիմոթ. էջ 174 և 212՝ Զիարաս իմ այլում ոչ տայ։*

16. Եսայի ԽԳ. 1. Յարգանդէ կոչեաց զիս և յարմատէ մօր իմոյ կարգաց զանուն իմ. Ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσε τὸ ὄνομα μου.—*Տիմոթ. էջ 54 և 56՝ Յարգանդէ մօր իմոյ կոչեաց զանուն իմ։*

17. Եսայի ԽԳ. 6. Ես նոյն եմ որ խօսէին. ἐγώ εἰμι αὐτὸς ὁ λαλῶν, πάρειμι.—*Տիմոթ. էջ 134 և 233՝ Խօսող սա ընթեր եմ. էջ 86՝ Ես խօսող սարնթեր եմ։*

18. Եսայի ԽԴ. 3. Այր մի ի հարուածս, և գիտէ հիմքերել ցաւոց. ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν.*Տիմոթ. էջ 29՝ Մարդ ի հարուածս եղով և գիտելով բերել մեղկութիւնս. էջ 80՝ Մարդ ի հարուածս եղով. էջ 275՝ Մարդ ի հարուածս եղով և գիտակ բերել մեղկութիւնս։*

19. Եսայի ԽԴ. 4—5. Նա զմեզս մեր բառնայ և վասն մեր չարչարի, և մեք համարեցաք զնա ի ցաւս և ի հարուածս և ի չարչարանս իբրև յԱստուծոյ։ Բայց նա վիրաւորեցաւ վասն մեղայ մերոյ, և պատժեցաւ վասն մեղայ անօրէնութեանց։ Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογιζόμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει. Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν.—*Տիմոթ. էջ 29՝ Մա զմեզս մեր բերէ և յայգաց մեր վշտանայ. և մեք համարեցաք զնա զոյ ի ցաւս և ի վէրս և ի հիւանդութիւնս. իսկ ինքն վիրաւորեցաւ վասն մեղայ մերոյ և մեղկացեալ է վասն անօրենութեան մերոյ։ էջ 275՝ Մա զմեզս մեր բերէ և վասն մեր նեղէ, և մեք համարեցաք զոյ զնա ի ցաւ եւ ի հիւանդութիւն. իսկ ինքն վիրաւորեցաւ վասն մեղայ մերոյ և մեղկեալ է սակս անօրէնութեան մերոյ։*

20. Եսայի ԽԴ. 9. Զի անօրէնութիւն ոչ գործեաց, և ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերանս նորա։ Ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλον ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.—*Տիմոթ. էջ 174 Մեզս իսկ ոչ եղաբար և ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերանս իւրում. էջ 229՝ Մեզս ոչ եղաբար և ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերանս իւրում. էջ 244՝ Մեզս ոչ արար և ոչ գտաւ նենգ ի բերանս նորա։ [Հմմտ. նաև Ա. Պետր. Բ. 22]։*

21. Եսայի ԿԱ. 1. Հոգի Տեառն ի վերայ իմ, վասն որոյ և օծ իսկ զիս։ Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἕνεκεν ἔχρισέ με.—*Տիմոթ. էջ 57՝ Հոգի Տեառն սա իս, որոյ սակս եօծ զիս. էջ 100՝ Ոգի Տեառն սա իս, որոյ սակս եօծ զիս. էջ 294՝ Ոգի Տեառն սա իս, սակս որոյ եօծ զիս։*

22. Եսայի ԿԶ. 24. Եւ ելցեն և տեսցեն զմարմինս մարդկան սա իս յանցուցիչսդ, զի որդն նոցա ոչ մահանայցէ, և հուր նոցա ոչ հիշցի, և եղիցին ի տեսիլ ամենայն մեկնից։ Καὶ ἐξελεύσονται, καὶ ὄψονται τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων τῶν παραβεβηκότων ἐν ἐμοί. ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει,

καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται ,καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί.—*Տիմոթ. էջ 37՝ Եւ տեսցին զմանգս մարդկան զանցաւորացն առ իս. քանզի որդն նոցա ոչ վախճանեսցի և հուրն նոցա ոչ շիջցի, և եղիցի ի տեսիլ ամենայն մարմնոյ. էջ 282՝ (Որպէս ամենեքեան) տեսցին զմանգս մարդկան՝ յանցաւորացն ի նմա. քանզի՝ որդն նոցա ոչ վախճանեսցի և հուրն նոցա ոչ շիջցի, և եղիցին ի տեսիլ ամենայն մարմնոյ.*

23. *Երեմ. ԺԷ. 9. Եւ մարդ է, և ով ծանիցէ զնա.* Καὶ ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν.—*Տիմոթ. էջ 3՝ Քանզի մարդ է, և ո՞ ծանիցէ զնա. էջ 3՝ Քանզի մարդ է, և ո՞ ծանիցէ զնա. էջ 245՝ Եւ մարդ է և ով ծանիցէ զնա։*

24. *Ամոս Դ. 13. Զի ահաւասիկ ես եմ՝ որ հաստատեմ զերկինս և հաստատեմ զերկիր։* Ἀιότι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα.—*Տիմոթ. էջ 241՝ Զի ես հարատևով արարումն և շինեալով ոգի. էջ 14՝ Եւ միայն ձգեցի զերկինն։*

25. *Ովսէէ ԺԱ. 9. Զի Աստուած իմ ես և ոչ մարդ, ի միջի ձերում սուրբ։* Διότι Θεός ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. ἐν σοὶ ἅγιος.—*Տիմոթ. էջ 4՝ Եւ ես եմ Աստուած և ոչ մարդ, ի քեզ սուրբ. էջ 265՝ Զի Աստուած ես եմ և ոչ մարդ՝ ի քեզ սուրբ։*

26. *Զաք. Թ. 9. Ահա թագաւոր քո գայ առ քեզ, արդար և Փրկիչ, նոյն հեզ՝ և հեծեալ ի վերայ իշոյ և յոմանակի նոցայ։* Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων, αὐτὸς πραΰς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον.—*Տիմոթ. էջ 91՝ Ահա թագաւոր քո գայ քեզ, արդար և կեցուցիչ, ինքն հեզ և վերելակեալ ի վերայ իշոյ և յոմանակի նոցայ. էջ 243՝ Ահա թագաւոր ինչ գայ քեզ, արդար և ապրեցուցիչ, ինքն հեզ և վերելարկեալ յՀՕ և աւանակ նոր։*

27. *Բարուք Գ. 38. Յետ այսորիկ յերկրի երևեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ։* Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη.—*Տիմոթ. էջ 31 և 59՝ Ի վերայ երկրի երևեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ. էջ 82՝ Յետոյ երևեցաւ, ընդ մարդկան շրջեցաւ. էջ 245՝ Յետ այսորիկ եւ յերկրի երևեցաւ և ընդ մարդկան վերադարձեաց։*

28. *Մատթ. Գ. 17. Դա է որդի իմ սիրելի՝ ընդ որ հաճեցայ.* Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα.—*Տիմոթ. էջ 89, 91, 296 և 305՝ Սա է որդին իմ սիրելի՝ յորում հաճեցայ։*

29. *Մատթ. Ժ. 32. Ամենայն որ խոստովանեսցի յիս առաջի մարդկան, խոստովանեցից և ես զնմանէ առաջի հօր իմոյ որ յերկինսն է.* Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.—*Տիմոթ. էջ 249՝ Որ որ խոստովանեսցէ զիս առաջի մարդկան, խոստովանեցից և ես զնա առաջի հօր իմոյ որ յերկինս. էջ 287՝ Ամենայն որ որ խոստովանեսցէ զիս առաջի մարդկան, խոստովանեցից և ես զնա առաջի հօր իմոյ որ յերկինս։*

30. *Մատթ. ԺԱ. 29. Եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և բեռնաւորք, և ես հանգուցից զձեզ. առէք զլուծ իմ ի ձեզ.* Δεῦτε πρός με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ᾽ ὑμᾶς.—*Տիմոթ. էջ 175՝ Եկայք առ իս ամենեքեան՝ վաստակեալք և բեռնաւորեալք, և ես հանգուցից զձեզ. էջ 25՝ Եկայք առ իս ամենայնի՝ վաստակեալք և ծանրաբեռնեալք և ես հանգուցից զձեզ. էջ 301՝ Բարձէք զլուծ իմ ի ձեզ. էջ 287՝ Եկայք առ իս, ամենայն վաստակեալք և ծանրաբեռնեալք, և ես հան-*

գուցից գնեց. բարձէք լծած իմ ի ձեզ. էջ 246՝ եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և բեռնաւորեալք, և ես հանգուցից զձեզ. բարձէք լծած իմ ի ձեզ։

31. Մատթ. ԺԲ. 13. Զե՞ որ ասեն զԻսրայէլն՝ թէ իցէ որդի մարդոյ. Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;—Տիմոթ. էջ 97՝ Զե՞ զիա ասեն մարդիկ զոլ զՈրդիս Մարդոյ. էջ 288՝ Զո՞ ասեն մարդիկ զոլ զՈրդի Մարդոյ։

32. Մատթ. ԺԶ. 17. Երանի քեզ, Սիմովն, որդի Յովնանայ, զի մարմին և արիւն ոչ յայտնեաց քեզ, այլ Հայրն իմ որ յերկինս է. Μακάριος εἶ, Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.—Տիմոթ. էջ 159՝ Երանելոյ իսկ ես, Սիմովն Բարիովնա, զի մարմին և արիւն ոչ յայտնեաց քեզ, այլ Հայրն իմ որ յերկինս է։ Երանելոյ իսկ ես, Սիմովն Բարիովնա, զի մարմին և արիւն ոչ յայտնեաց քեզ, այլ Հայրն իմ որ յերկինս է։

33. Մատթ. ԺԲ, 29. Մոլորեալք, ոչ գիտէք զգիրս և ոչ զզօրութիւն Աստուծոյ. Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.—Տիմոթ. էջ 47՝ Մոլորիք ոչ գիտելով զգրիցսդ և ոչ զզօրութիւն Աստուծոյ. էջ 90՝ Մոլորիք, ոչ գիտակ զգրիցսդ և ոչ զկարութիւն Աստուծոյ. էջ 168՝ Մոլորիք, ոչ գիտելով զգրութիւնսն և ոչ զկարութիւն Աստուծոյ։

34. Մատթ. Իգ. 35. Երկինք և երկիր անցցեն, և բանք իմ մի անցցեն. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.—Տիմոթ. էջ 6՝ Երկինք և երկիր անցցեն, իսկ բանք իմ ոչ անցցեն. էջ 175՝ Երկին և երկիր անցցեն, իսկ բանք իմ ոչ անցցեն։

35. Մատթ. ԻԶ. 38. Տրտում է ոգի իմ մինչև ի մահ. Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου.—Տիմոթ. էջ 29 և 275՝ Տրտում է անձն իմ մինչ ի մահ։

36. Մատթ. ԻԷ. 40. Ապրեցո զքեզ, թէ Որդի ես Աստուծոյ էջ ի խաչէդ.—Σῶσον σεαυτόν, εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, καταβὰς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.—Տիմոթ. էջ 45՝ ԵԹ՝ Որդի ես Աստուծոյ, ապրեցո զքեզ ինքն և էջ ի խաչէդ. էջ 243՝ ԵԹ՝ Որդի ես Աստուծոյ, էջ ի խաչէդ։

37. Մատթ. ԻԷ. 46. Աստուած իմ, Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս. Θεέ μου, Θεέ μου, ἱνατί με ἐγκατέλιπες;—Տիմոթ. էջ 121 և 163՝ Աստուած իմ, Աստուած իմ, ընդէ՞ր զիս ի բաց թողեր։ էջ 79՝ Աստուած Աստուած իմ, ընդէ՞ր զիս ի բաց թողեր։

38. Մատթ. ԻԸ. 18. Տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս և յերկրի. Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.—Տիմոթ. էջ 209՝ Տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս և յերկրի. էջ 232՝ Տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս եւ ի վերայ երկրի։

39. Մատթ. ԻԸ. 19. Գնացէք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.—Տիմոթ. էջ 6՝ Գնացէք, աշակերտեցէք զամենայն ազգս, մկրտելով զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյ Սրբոյ. էջ 98՝ Գնացեալ աշակերտեցէք զամենայն ազգս, մկրտելով զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Սրբոյ Հոգւոյ. էջ 153՝ Գնացեալ աշակերտեցէք զամենայն ազգս. մկրտելով զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյ Սրբոյ։

40. Մարկ. Դ. 39. Դադարեա, կարկեցիր. Σιώπα, πεφίμωσο.—Տիմոթ. էջ 95՝ Լռեայ, կարկեցիր. էջ 98՝ Լռեա՛, կարկեցիր։

41. Մարկ. Ե. 41. Աղջիկ դու, քեզ ասեմ, արի. Τὸ κοράσιον, σοὶ λέγω, ἔγειραι.—Տիմոթ. էջ 102՝ Մանուկ, արի. էջ 196՝ Հարուկ կանգնեցի՛ր,

42. Մարկ. ԺԲ. 33. Եւ սկսան տրտիլ և հոգալ. Καὶ ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.—Տիմոթ. էջ 29՝ Սկսաւ հրամայ և յոյժ տրտիլ. էջ 275՝ Սկսաւ զարհուրել և յոյժ տրտիլ։

43. Ղուկ. Ա. 2. Որ ի սկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն Բանին. Οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου.—Տիմոթ. էջ 59՝ Բանի եղեն ականատեսք և սպասաւորք Բանին. հմմտ. էջ 67՝ Ի սկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեալք Բանին. էջ 93՝ ականատեսք և սպասաւորք եղանել Բանին։

44. Ղուկ. Ա. 32—33. Նա եղիցի մեծ, և որդի Բարձրելոյ կոչեսցի, և տացէ նմա Տէր Աստուած զթագն Դաւթի հօրն նորա, և թագաւորեսցէ ի վերայ տանն Յակովբայ յաւիտեանս, և թագաւորութեան նորա վախճան մի լիցի. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.—Տիմոթ. էջ 292՝ Սա եղիցի մեծ և Որդի Բարձրելոյ կոչեսցի, և տացէ նմա Տէր Աստուած զթագաւորութիւն Հօր իւրոյ, և թագաւորեսցէ ի սուն Յակովբայ յաւիտեանս, և թագաւորութեան նորա ոչ եղիցի վախճան, էջ 247՝ թագաւորեաց ի տանն Յակովբայ յաւիտեանս, և թագաւորութեան իւրոյ ոչ եղիցի վախճան. էջ 246՝ և թագաւորեաց ի տանն Յակովբայ յաւիտեանս. էջ 241՝ թագաւորեսցէ ի սուն Յակովբայ յաւիտեանս, և թագաւորութեան իւրոյ ոչ է վախճան։

45. Ղուկ. Ա. 34—35. Եւ ասէ Մարիամ զՏնչիշատակն. Զիարդ լինիցի ինձ այդ, քանզի զայր ոչ գիտեմ։ Գաւառաբանի եւս Հրեշատակն և ասէ ցնա. Հոգի Սուրբ եկեսցէ ի քեզ, և զօրութիւն Բարձրելոյ հովանի լիցի ի վերայ քոյ. քանզի և որ ծնանելոցն է ի քէն՝ սուրբ է, և որդի Աստուծոյ կոչեսցի։ Εἶπε δὲ Μαριὰμ πρὸς τὸν ἄγγελον, Πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ, Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ.—Տիմոթ. էջ 292՝ Եասաց իսկ Մարիամ առ Հրեշատակն. Երբ եղիցի ինձ այս, զի զայր ոչ ճանաչեմ։ Եւ ասէ Նմա Հրեշատակն. Հոգի Սուրբ վերեկեսցէ առ քեզ և կարութիւն Բարձրելոյ հովանացի քեզ. զի և ծնեցեալն սուրբ կոչեսցի Որդի Աստուծոյ. էջ 269՝ Երբ եղիցի այս, զի զայր ոչ գիտեմ. ասէր. Հոգին սուրբ վերեկեսցէ առ քեզ և կարութիւն Բարձրելոյն հովանացի քեզ. վասն զի ծնեցեալն սուրբ կոչեսցի որդի Աստուծոյ. էջ 2՝ վասն որոյ եւ զ ոչ ծնանելոցն է, սուրբ է, կոչեսցի Որդի Աստուծոյ. էջ 73՝ Հոգի սուրբ եկեսցէ առ քեզ և զարութիւն Բարձրելոյ հովանացի քեզ. ասէր որոյ և ծնեցեալն սուրբ, կարդացի Որդի Աստուծոյ։

46. Ղուկ. Ա. 76. Եւ դու, մանուկ, մարգարէ Բարձրելոյ կոչեսցիս. Καὶ σύ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ.—Տիմոթ. էջ 71 և 291՝ դու, մանուկ, մարգարէ Բարձրելոյ կոչեսցիս։

47. Ղուկ. Բ. 14. Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη.—Տիմոթ. էջ 240 և 271՝ Փառք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկրի խաղաղութիւն։

48. Ղուկ. Փ. 16. Որ ձեզ լսէ, ինձ լսէ. և որ զձեզ անարգէ, զիս անարգէ. Ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει. καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ.—Տիմոթ.

էջ 66 և 248՝ Լսողն մեզ ինձ լսէ. և արհամարհիչն զմեզ՝ զիս արհամարհէ. էջ 211՝ Լսողն մեզ ինձ լսէ և արհամարհողն զմեզ՝ զիս արհամարհէ. էջ 315՝ Լսողն մեզ ինձ լսէ և անգոսնիչն զմեզ՝ զիս անգոսնի.

49. Ղուկ. Ժ. 22. Եւ ոչ ոք գիտէ թէ ով է Որդի, եթէ ոչ Հայր. Καὶ οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ.—*Տիմոթ. էջ 18՝ Ոչ ոք գիտէ զՈրդին եթէ՝ ոչ Հայրն. էջ 296՝ Ոչ ոք գիտէ զՈրդին եթէ՝ ոչ Հայր.*

50. Ղուկ. ԻԳ. 42. Յիշեա զիս, Տէր, յորժամ գայցես արքայութիւնդ քով. Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.—*Տիմոթ. էջ 103՝ Յիշեա, յիշեա զիս, յորժամ եկեսցես յարքայութիւնն քում. էջ 277՝ Յիշեա՛ Տեր, յիշեա զիս, յորժամ եկեսցես արքայութիւնդ քով. էջ 278՝ Յիշեա՛ Տեր, յիշեա զիս, յորժամ գայցես արքայութիւնդ քով.*

51. Յովհ. Ա. 1. Ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած. և Աստուած էր Բանն. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος.—*Տիմոթ. էջ 84՝ Ի սկզբանէ էր Բանն. և Բանն էր առ Աստուածն և Աստուած էր Բանն, էջ 298՝ Ի սկզբանէ էր Բանն և Բանն էր առ Աստուած և Աստուած էր Բանն.*

52. Յովհ. Ա. 3. Ամենայն ինչ նովաւ եղև, և առանց նորա եղև և ոչինչ որ ինչ եղեւն. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν.—*Տիմոթ. էջ 84՝ Նովաւ ամենայն եղև. և թանց նորա եղև և ոչ մի, որ եղև. էջ 210՝ որով ամենայն եղև, և առանց նորա եղև և ոչ մի. էջ 226՝ ամենայն նովաւ եղև և թանց նորա եղև և ոչ մի. էջ 240՝ և թանց նորա եղև և ոչ մի.*

53. Յովհ. Ա. 9. Էր լոյսն ճշմարիտ, որ լուսաւորէ զամենայն մարդ՝ որ գալոց է յաշխարհս. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.—*Տիմոթ. էջ 130՝ Էր լոյսն ճշմարիտ, որ լուսաւորէր զամենայն մարդ, եկեալն յաշխարհս. էջ 297՝ Էր լոյսն ճշմարիտ, որ լուսաւորէ զամենայն մարդ, եկեալն յաշխարհս.*

54. Յովհ. Ա. 12. Իսկ որք ընկալան զնա՝ եւ նոցա իշխանութիւն Որդիս Աստուծոյ լինել, որոց հաւատացին յանուն նորա. ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ.—*Տիմոթ. էջ 304՝ Զի եթէ որք զՈրդին ասին, եւ նոցա իշխանութիւն Որդեանդ Աստուծոյ լինել, որք հաւատան յանուն նորա. էջ 314՝ Իսկ որք ասին (ասցուք է ասին) զնա, եւ նոցա իշխանութիւն մեծանդ Աստուծոյ լինել, հաւատացեալ յանուն նորա.*

55. Յովհ. Ա. 14. Եւ Բանն մարմին եղև, և բնակեաց ի մեզ. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.—*Տիմոթ. էջ 22, 53, 63, 72, 84, 87 և 297՝ Բանն մարմին եղև և տաղաւարեաց ի մեզ. էջ 54՝ Բանն մարմին եղև և տաղաւարեաց նիմեզ. էջ 8, 30, 82, 83, 112, 119, 132, 186, 223, 239, 246 և 260՝ Բանն մարմին եղև.*

56. Յովհ. Ա. 15. Սա է՝ զորմէ ասէի, որ զկնի իմ գալոցն էր, առաջի իմ եղև, զի նախ քան զիս էր. οὗτος ἦν ὃν εἶπον Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν. ὅτι πρῶτός μου ἦν.—*Տիմոթ. էջ 297՝ Սա է, զոր ասացին ի հետ իմ գալով, որ առաջի իմ եղև, զի առաջին իմ էր. էջ 298՝ Զնեա՛ իմ գալ այր, որ առաջի իմ եղև, զի նախ իմ էր.*

57. Յովհ. Ա. 16. Զի ի լրութենէ անտի նորա մեք ամենեքին առաք. Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν.—*Տիմոթ. էջ 57՝ Զի ի լրո-*

մանէ նորա մեր ամենեքեան եռաց. էջ 222՝ Բանցի ի լրութենէ նորա մեր ամենեքեան եռաց. էջ 297՝ Զի ի լքմանէ ինքեան մեր ամենեքեան սուտ։

58. Յովհ. Բ. 19. Քակեցէք զաւանգդ զայդ, և զերիս աւուրս կանգնեցից զդա. Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.—Տիմոթ. էջ 80՝ Քակեցէք զրպիտս զայս, և յերիս աւուրս յարուցանեմ զդա. էջ 128՝ Լուծի՛ զրպիտս զայս և յերիս աւուրս կանգնեմ զդա։

59. Յովհ. Գ. 14—15. Եւ որպէս Մովսէս բարձրացոյց զօձն յանապատին, նոյնպէս բարձրանալ պարտ է Որդւոյ մարդոյ. զի ամենայն որ հաւատայ ի նա՝ ընկալցի զկենդան յաւիտենականս. Καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.—Տիմոթ. էջ 103՝ Եւ որպէս Մովսէս բարձրացոյց զօձն յանապատին, այսպէս բարձրանալ պարտ (!) զՈրդին մարդոյ. զի ամէն որ հաւատայ ի նա, ունիցի կենդանութիւն յաւիտենական. էջ 138 և 299՝ Եւ որպէս Մովսէս բարձրացոյց զօձն յանապատին, այսպէս բարձրանալ պարտ է զՈրդին մարդոյ, զի ամենայն հաւատացեալն ի նա՝ ունիցի կենդանութիւն յաւիտենական—Թէ Ոսկիպարան թարգմանութեան և թէ Տիմոթէոսի երեք վկայութիւններուն մէջ կը պակսին յանականին «մի կորիցէ, այլ» բառերը։

60. Յովհ. Զ. 51—52. Ես եմ հացն կենդանի, որ յերկնից իջեալ. եթէ ոք ուտիցէ ի հացէ յայսմանէ՝ կեցցէ ի յաւիտեան. և հացն զոր ես տայ՝ մարմին իմ է, զոր ես տայ վասն կենաց աշխարհի. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω ἡ σάρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.—Տիմոթ. էջ 59՝ Ես եմ հացն կենդանի յերկնուստ իջեալ. եթէ ոք ուտիցէ հացէ, կեցցէ յաւիտեան. և հացն իսկ, զոր ես տայ, մարմինս իմ է՝ յայսոսկ աշխարհի կենդանութեան. էջ 77՝ Ես եմ հացն յերկնուստ իջեալ՝ եւ կենդանութեան տուիչ աշխարհի։ Եւ հացն իսկ՝ զոր ես տայ, մարմինն իմ է, վասն կենդանութեան աշխարհի։

61. Յովհ. Զ. 54. Եթէ ոչ կերիջիք զմարմին Որդւոյ մարդոյ, և սրբիջիք զարիւնն նորա, ոչ ունիք կեանս յանձինս. ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς.—Տիմոթ. էջ 59 և 139՝ Եթէ ոչ ուտիցէք զմարմին Որդւոյ մարդոյ և բնպիցէք զնորա արիւնն (արիւն), ոչ ունիք կենդանութիւն ի ձեզ։

62. Յովհ. Զ. 58. Եւ որ ուտէ զիս՝ և նա կեցցէ վասն իմ. Καὶ ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι᾽ ἐμέ.—Տիմոթ. էջ 59՝ Ուտողն զիս և նա կեցցէ վասն իմ. էջ 139՝ Եւ ուտողն զիս և նա կեցցէ վասն իմ։

63. Յովհ. Ը. 12. Ես եմ լոյս աշխարհի. ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου.—Տիմոթ. էջ 45 և 131՝ Ես եմ լոյս աշխարհի։

64. Յովհ. Ը. 46. Այլ այժմիկ խնդրէք սպանանել զիս, զայր մի՝ որ ձեզ զճշմարտութիւնն խօսեցայ. νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειάν ὑμῖν λελάλημα.—Տիմոթ. էջ 106՝ Այժմ խնդրէք զիս սպանանել՝ մարդ, որ ճշմարտութիւն ձեզ խօսեցայ։—Բակ յաջորդ հատուածներուն մէջ՝ Տիմոթ. մէջ կը խառնէ նաև Ի 20 «զի խնդրէք զիս սպանանել». այսպէս՝ էջ 4՝ Զի զիս խնդրէք սպանանել՝ մարդ, որ ձեզ զճշմարտութիւն խօսեցա. էջ 79, 121 և 163՝ ... զկաստուած, որ զճշմարտութիւնն ձեզ խօսեցայ. էջ 80՝ ... որ զճշմարտութիւնն ընդ ձեզ խօսեցայ։

65. Յովհ. Ը. 58. Յառաջ քան զԻնդեղն Աբրահամու եմ ես. Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι.—*Տիմոթ. էջ 44՝ Նախ քան զԱբրահամ լինել եմ ես. էջ 47, 58, 100՝ Նախ քան զԱբրահամ եղանել ես եմ։*

66. Յովհ. Ժ. 30. Ես և Հայր իմ մի եմք. Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν.—*Տիմոթ. էջ 15, 100 և 106՝ Ես և հայր մի եմք։*

67. Յովհ. Ժ. 33. Զի դու մարդ ես, և զանձն քո Աստուած առնես. Ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν.—*Տիմոթ. էջ 47 և 81՝ Ընդէ՞ր դու մարդ եղով առնես զքեզ ինքն Աստուած. էջ 119՝ Զի դու մարդ եղով, առնես զքեզ ինքն Աստուած. էջ 161՝ ի՞նչ դու մարդ եղով, Աստուած զքեզ ինքն առնես. էջ 225՝ Զի մարդ եղով, առնես զքեզ ինքն Աստուած։*

68. Յովհ. ԺԱ. 25. Ես իսկ եմ յարութիւն և կեանք. ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή.—*Տիմոթ. էջ 103, 131, 138 և 172՝ Ես եմ յարութիւն և կենդանութիւն. էջ 140՝ Ես եմ կենդանութիւն։*

69. Յովհ. ԺԲ. 27. Բայց այժմ անձն իմ խռովեալ է. νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται.—*Տիմոթ. էջ 29՝ Այժմ անձն իմ խռովեալ (!). էջ 275՝ Այժմ անձն իմ խռովեալ է։*

70. Յովհ. ԺԲ. 46. Ես լոյս յաշխարհ եկի. ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα.—*Տիմոթ. էջ 45 և 130՝ Ես լոյս յաշխարհս յայս եկի։*

71. Յովհ. ԺԳ. 9. Որ տեսս զիս՝ տեսս զՀայրն. ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα.—*Տիմոթ. էջ 15՝ Որ տեսս զիս, տեսս զՀայրն. էջ 100՝ Տեսցի զիս, տեսս զՀայրն իմ. էջ 106՝ Տեսցի զիս՝ տեսս զՀայրն. էջ 135՝ Տեսցի զիս՝ տեսս զՀայր։*

72. Յովհ. ԺԵ. 4—5. Ես զքեզ փառաւորեցի երկրի, զգործն կատարեցի՝ զոր եռուր ցիս՝ զի արարից. և այժմ փառաւորեա զիս, Հայր, առ ի քէն փառքն զոր ունէի յառաջ քան զլինելն աշխարհի առ ի քէնս։ Ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς. τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω.καὶ νῦν δόξασόν με σύ, πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί.—*Տիմոթ. էջ 44՝ Ես զքեզ փառաւորեցի ի վերայ երկրի, զգործն կատարեալ, զոր եռուր ինձ զի արարից. և այժմ փառաւորեա զիս զոս, Հայր, առ քեզ ի քեզ զՓառքն զոր ունէի նախ քան զաշխարհս զոյ։ Ես զքեզ փառաւորեցի ի վերայ երկրի, զգործն կատարեալ, զոր եռուր ինձ զի արարից։ և այժմ փառաւորեա զիս զոս, Հայր, առ քեզ զՓառքն զոր ունէի նախ քան զաշխարհս զոյ։ Փառաւորեա զիս. փառսն զոր ունէի նախ քան զաշխարհս զոյ առ քեզ։*

73. Գործք Ի. 29—30. Քանզի զիտեմ եւ, եթէ յետ բոլոր մեկնելոյ՝ զայլսն զայլք յաշխատակցք ի մեզ զոր ոչ խնայեցին հասցէ, և ի մէնջ յարեցին արք զոր խօսիցին թիւրս, ձգել զաշակերտսն զկնի իւրեանց։ Վասն այսորիկ արթուն կացէք։ Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου. καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν. διὸ γρηγορεῖτε.—*Տիմոթ. էջ 40՝ Ես զիտեմ, զի յետ բաղկերթութեան իմոյ՝ ի ներքս եկեսցին զայրք ծանուցք ի մեզ, ոչ խնայողք հասցի, և ի մէնջ այսուհետ յարեցին արք խօսողք զթիւրս, առ ի կորզել զաշակերտս զկնի իւրեանց, վասն որոյ հսկեցէք։ էջ 148՝ Եւ զիտեմ (ասացած է այսպէս. քան*

յանարէն բնագրին ուղղելի է ևս գիտմ), զի յետ ի բաց երթալոյն իմոյ՝ ի ներքո եկեսցեն գայլք դաժանք ի մեզ, ոչ խնայելով ճոխ. և ի մէնջ այդուստ յարիցեն արք խօսելով բերս, կորզել զաշակերտսն ի հետ իւրեանց, ասկս որպ հսկեցէք.

74. Հաւմ. Ը. 32. Որ յիւր Որդին ոչ խնայեաց. այլ վասն մեր ամենեցուն՝ մատնեաց զնա. ե՞ զ տո՞ ինչս սոսն սոսհ ոչ ողեսատ. ալլ՝ նոյր ՝ղաՙ պանտոս պարեՙաուսեն աստոս.—Տիմոթ. էջ 208՝ Բանզի հայր յիւր Որդին ոչ խնայեաց. այլ վասն մեր ամենեցուն մատնեաց զնա. էջ 269՝ Որ իւրոյ Որդւոյն ոչ խնայեաց, այլ վասն մեր ամենեցուն մատուցաց զնա.

75. Հաւմ. Ը. 35. Արդ ո՞վ մեկնեսցէ զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի. տէ՞ ՝ղաՙ՝ ՝ղաՙեսսի ՝ապո տէ՞ ՝ագՙապէ՞ տո՞ Խրատոսի՞.—Տիմոթ. էջ 210՝ Ո՞վ մեզ սրբեսցուց ի սիրոյն Քրիստոսի.

76. Հաւմ. Թ. 5. Զորոց և Քրիստոս բան մարմնոյն, որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն՝ Կա՞ ՝է՞ ո՞ն ՝ո Խրատոս տո՞ կատ՝ ՝սարքա, ՝ո՞ ՝ո՞ն ՝ապ՝ պանտոն Ա՞ստո՞ ՝ուլլոյ՝տոս ՝է՞ տոս ՝այ՞ոնաս՝. ՝ամէն՝.—Տիմոթ. էջ 117՝ Եւ յորոց Քրիստոս բան մարմնոյ, էակն ի վերայ ամենայնի Աստուած բարեբանեալ յաւիտեանս ամէն. էջ 75՝ Զորոց Քրիստոսն բան մարմնոյ, էակն ի վերայ ամենեցուն Աստուած բարեբանեալ յաւիտեանս ամէն՝—Այս երկու ձեռքէն մին կամ միւսն ունին էջ 41, 48, 52, 235, որոնք սակայն գուցէ վկայութիւններ չեն, այլ ակնարկներ. իսկ էջ 130, 131 և 238 ունին վերջին չորս բառերը՝

77. Հաւմ. Ժ. 10. Զի սրտիւ հաւատայք յարդարութիւն, և բերանով խոստովանիք ի փրկութիւն. Կարդիա՞ գա՞ պիստե�ատ՝ էյս ՝ասաՙսսոնոյ՝, ստոյատ՝ ՝է՞ ՝ոմոլոգեյտ՝ էյս սատրիա՞ն՝.—Տիմոթ. էջ 146 և 306՝ Բանզի սրտիւ հաւատայ յարդարութիւն, իսկ բերանով խոստովանի ի փրկութիւն.

78. Հաւմ. ԺԴ. 9. Եւ արդ եթէ կեսմք և եթէ մեռանիմք՝ Տեառն եմք. ՝ա՞ն տ՝ ո՞ն ՝զոՙ՝ոմ՝, ՝ա՞ն տ՝ ՝ապոնՙ՝սՙ՝ոմ՝, տո՞ Կ՝ուրիոս ՝է՞ոմ՝ն՝.—Տիմոթ. էջ 209՝ Եթէ կեսմք և եթէ մեռանիմք, Տեառն եմք. էջ 306՝ Եր՝ պատեռեսնա կեսմք, եթէ մեռանիմք, Տեառն եմք՝

79. Ա. Կոր. Ա. 24. Զքրիստոս՝ Աստուծոյ զօրութիւն և Աստուծոյ իմաստութիւն. Խրատո՞ Ա՞ստո՞ ՝ոնոՙ՝ոմ՝ ՝ա՞ստ Ա՞ստո՞ ՝սուրՙ՝ա՞ն՝.—Տիմոթ. էջ 160՝ Զքրիստոս Աստուծոյ կարութիւն և Աստուծոյ իմաստութիւն. էջ 270՝ Քրիստոս Աստուծոյ զօրութիւն և Աստուծոյ իմաստութիւն՝

80. Ա. Կոր. Գ. 11. Զի հիմն այլ՝ որ ոչ կարէ դնել քան զեղեալն՝ որ է Յիսուս Քրիստոս. Ա՞ստ՝ալլոն գա՞ ալլոն սոսՙեՙ՝ ՝ոնատ՝ ՝ենատ՝ պարՙ տոն ՝ա՞ՙ՝ենոն՝, ՝ո՞ ՝է՞ստ՝ Ի՞ՙսոՙ՝ ՝ո Խրատոՙ՝.—Տիմոթ. էջ 14՝ Զի հիմն այլ որ ոչ կարէ դնել, քան զանկեալն, որ է Յիսուս Քրիստոս. էջ 209՝ Եւ հիմն այլ ոչ աՀ կարէ քան զկեցեալն դնել, որ է Յիսուս Քրիստոս՝

81. Ա. Կոր. Գ. 7. Զոմն ունիս զոր ոչ իցէ առեալ. և եթէ առեր՝ զի՞ պարծիս իբրև զչառեալ. տ՝ ՝է՞ ՝ՙ՝ՙ՝ ՝ո՞ ՝ՙ՝ՙ՝ ՝ՙ՝ՙ՝ ՝ՙ՝ՙ՝

Χριστός, ὃ՝ οὖ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δ՝ αὐτοῦ.—*Տիմոթ.* էջ 98՝ *Այդ մեկ մի Աստուած Հայր յորմէ ամենայնքն և մեք ի նմանէ. և մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայնքն և մեք նովա.* էջ 8, 186՝ *Մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայնքն.* էջ 81՝ *Մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայնքն և մեք նովա.* էջ 132՝ *Մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայնն.* էջ 260՝ *Մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայնի.* էջ 273՝ *Մի Աստուած եւ Հայր, յորմէ ամենայնքն և մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայնքն.*

83. Ա. Կոր. ԺԱ. 19. Բայց և հերձուածք լինելոց են ի մեզ, զի որ ընտիրքն իցեն ի մեզ՝ երեւեսցին. ἀεὶ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν.—*Տիմոթ.* էջ 38՝ *Պարտ և հերձուած ի մեզ լոյ, զի ընտիրքն յայտնի եղիցին ի մեզ.* էջ 149՝ *Բանդի պարտ և հերձուածս ի մեզ լոյ, զի փորձքն յայտնեսցին ի մեզ.*

84. Ա. Կոր. ԺԵ. 3. Թէ և Քրիստոս մեռաւ վասն մեղաց մերոց բան գրոյ, և զի թաղեցաւ. ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς. καὶ ὅτι ἐτάφη.—*Տիմոթ.* էջ 117՝ *Եթէ Քրիստոս մեռաւ յաղագս մեղաց մերոց բան գրիցկոյցն և զի թաղեցաւ.* էջ 231՝ *Թանդի Քրիստոս մեռաւ յաղագս մեղաց մերոց, բան գրոյիցնն և զի թաղեցաւ.* էջ 269՝ *Քրիստոս մեռաւ վասն մեղաց մերոց բան գրիցկոյցն.*

85. Ա. Կոր. ԺԵ. 55. Ո՞ւր է, մահն, յաղթութիւն քո. ո՞ւր է, դժոխք, խայթոց քո. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος;—*Տիմոթ.* էջ 161՝ *Ո՞ւր քո, մահն, յաղթութիւն, ո՞ւր քո, դժոխք, խայթոց.* էջ 269՝ *Ո՞ւր քո, մահն, յաղթութիւնս. ո՞ւր քո, մահն, խայթոց.*

86. Բ. Կոր. Զ. 14. Եւ կամ զինչ հաւասարութիւն է լուսոյ ընդ խաւարի. τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;—*Տիմոթ.* էջ 164՝ *Այդ ոչ է հաւասարութիւն լուսոյ առ խաւար և ոչ մի.* էջ 274՝ *Այդ ոչ մի հաւասարութիւն լուսոյ առ խաւար.*

87. Բ. Կոր. Է. 9. Զի վասն մեր ապրատացաւ՝ որ մեծատունն էր, զի դուք նորա ապրատութեամբն մեծասջիք. ὅτι δὲ ἠμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε.—*Տիմոթ.* էջ 219՝ *Թանդի վասն մեր ապրատացաւ՝ փարթամ եղով, զի մեք նորա ապրատութեամբն փարթամացուք.* էջ 308՝ *թի վասն մեր ապրատացաւ. քառացի եղով, զի դուք նորա ապրատութեամբն փարթամանայցեք.*

88. Բ. Կոր. ԺԳ. 3.՝ Եթէ ղփնդրէ ինչ՝ ինդրեալ զՔրիստոսի, որ խնեն ընդ ինձ խօսի. ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ.—*Տիմոթ.* էջ 211՝ *Եթէ փորձութիւն ինդրէք զյինն՝ խօսողի Քրիստոսի.* էջ 268՝ *Եթէ փորձ ինդրէք զիս խօսողին Քրիստոսի.*

89. Բ. Կոր. ԺԴ. 4. Զի թէպէտ և՝ խաչեցաւ. ի մերմէ տկարութենէ. καὶ γὰρ εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας.—*Տիմոթ.* էջ 109, 128 և 171՝ *Թանդի և խաչեցաւ. ի տկարութենէ.*

90. Պօղոս առաքեալ՝ ոչ ի մարդկանէ և ոչ ի մեռն մարդոյ, այլ ի մեռն Յիսուսի Քրիստոսի, և Աստուծոյ Հօր՝ որ յարոյց զնա ի մեռելոց: Παῦλος ἀπόστολος, οὐκ ἀπ՝ ἀνθρώπων, οὐδὲ δι՝ ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.—*Տիմոթ.* էջ 310՝ *Պօղոս առաքեալ ոչ ի մարդկանէ և ոչ ի մեռն մարդոյ, այլ ի մեռն Յիսուսի Քրիստոսի և Աստուծոյ Հօր, յարուցողին զնա ի մեռելոց.* էջ 211՝ *Պօղոս իսկ առաքեալ ոչ ի մարդկանէ և ոչ մարդով, այլ Յիսուսի Քրիստոսի և Աստու-*

ծով Հարամբ՝ յառաջօրի գնա ի մեռելոց. էջ 144՝ ոչ ի մարդկանէ և ոչ մարդոյ, այլ Յիսուսի Քրիստոսի։

91. Գաղ. Ա. 9. Եթէ ոք աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր առէքն, նզովեալ լիցի. εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.—Տիմոթ էջ 134՝ Եթէ ոք ձեզ աւետարանէ քան զոր ընկալարարդ, նզով եղիցի. էջ 270՝ Եթէ՝ ոք ձեզ աւետարանիցէ աւելի քան զոր առէքն, նզով եղիցի. էջ 41՝ Ոչ ոք ձեզ աւետարանիցէ աւելի քան զոր առէքն, նզով եղիցի։

92. Գաղ. Դ. 4—5. Այլ երբոր եկն լրումն ժամանակին, յաղթեաց Աստուած զԿրդին իւր՝ որ եղև ի կնոջէ և եղեալ ընդ օրինաւք. զի զնասցէ զոր ընդ օրինաւքն իցեն՝ գնեսցէ. ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ.—Տիմոթ. էջ 310՝ Իսկ յորժամ եկն լրումն ամանակին, արարաւ առաքեաց Աստուած զԿրդին իւր՝ եղեալ ի կնոջէ, եղեալ ընդ օրինաւ, զի զընդ օրինաւն արարաւ գնեսցէ. էջ 20՝ Իսկ յորժամ եկն լրումն ժամանակին, առաքեաց Աստուած զԿրդին իւր՝ եղեալ ի կնոջէ. եղեալ ընդ օրինսք, զի զընդօրինաւորսն գնեսցէ. էջ 269՝ Իսկ յորժամ եկն լրումն ամանակին, արարաւ առաքեաց՝ Աստուած՝ զԿրդին իւր՝ եղեալ ի կնոջէ. էջ 246՝ Յորժամ եկն լրումն ամանակին. էջ 125՝ Եղեալ առաքեաց զԿրդին իւր եղեալ ի կնոջէ. էջ 109՝ արարաւ առաքեաց Աստուած զԿրդին իւր։

93. Գաղ. Դ. 7. Այսուհետև չես ծառայ, այլ որդի. ὥστε οὐκέτι εἶ εἰ δοῦλος, ἀλλ' υἱός.—Տիմոթ. էջ 72 և 109՝ Ոչ ես ես ծառայ, այլ որդի։

94. Եփես. Դ. 5. Մի է Տէր, մի հաւատ, մի մկրտութիւն. εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα.—Տիմոթ. էջ 213 և 256՝ Եղ Տէր, մա հաւատ և մի մկրտութիւն։

95. Փիլիպ. Բ. 6—11. Որ ի կերպարանս Աստուծոյ է, ոչ ինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զլինելն հաւասար Աստուծոյ. այլ զանձն ունայնացոյց՝ զկերպարանս ծառայի առեալ, ի նմանութիւն մարդկան եղեալ, և կերպարանաւք գտեալ իբրև մարդ. խոնարհեցոյց զանձն, լինելով հնազանդ մահու չափ և մահու խաչի։ Վասն որոյ և Աստուած զնա առաւել բարձրացոյց, և շնորհեաց նմա անուն որ ի վերէ է քան զամենայն անուն. զի յանուն Յիսուսի Քրիստոսի ամենայն ծունր կրկնեսցի, երկնաւորաց և երկրաւորաց և անդրադամենայնոց. և ամենայն լեզու խոստասցի լիցի, թէ Տէր է Յիսուս Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հօր. Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος. καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός.—Տիմոթ. էջ 312՝ Որ ի կերպի Աստուծոյ եղով, ոչ յափշտակութիւն համարեցաւ զգրնչանգէտ Աստուծոյ, այլ զինքն թափեաց՝ կերպ ծառայի առեալ, ի նմանութիւն մարդկան եղեալ և մեռալ գտեալ իբրև մարդ. նուաստացոյց զինքն՝ եղեալ յազ մինչ մահու, իսկ մահու խաչի։ Սակս՝ որոյ և Աստուած զնա գիր բարձրացոյց, և շնորհեաց նմա անուն, գիր ամեն անուն, զի յանուն Յիսուսի՝ ամեն ծունր կրասցի՝ երկնաւոր և երկրաւոր (ստորեալ երկայնցուց) և ստորերկրականերաց, և ամենայն լեզու արարաւ խոստովանեսցի՝ եթէ Տէր է Յիսուս Քրիս-

ասս, ի փառս Աստուծոյ Հօր։ էջ 213—4՝ Որ ի կերպի Աստուծոյ եղով, ոչ յատեսակութիւն համարեցաւ զքոյն հանդէպ Աստուծոյ, այլ զինքն թափեաց՝ կերպ ծառայի առեալ, ի նմանութիւն մարդկան եղեալ և ձևով գտեալ իբր մարդ, նուաստացոյց զինքն՝ եղեալ հնազանդ Հօր մինչ մահու, մահու ի՞նչ խաչի։ Սակս որոյ և Աստուած զնա գերարձրեաց, և շնորհեաց նմա անուն, զոր ամեն անուն, զի եւ անուամբ Քրիստոսի Յիսուսի ամենայն ծունր կրծայցի՝ երկնայնոց, երկրայինց եւ ստորգրամիտականաց, եւ ամեն լեզու արտաքս խոստովանեցցի Քրիստոս։ էջ 272՝ ի կերպի եւ նմանութեան ծնողին, ոչ յատեսակութիւն համարեցաւ զքոյն հանդէպ Աստուծոյ, այլ զինքն թափեաց՝ կերպ ծառայի առեալ (ի արբոյն Մարիամայ), ի նմանութիւն մարդկան եղեալ և ձևով գտեալ իբր մարդ, նուաստացոյց զինքն՝ եղեալ ունկանդ մինչ մահու, եւ մահու խաչի։ էջ 3՝ եւ ընդունել նմա անուն, որ ի վեր է քան զամենայն անուն. զի յանուն նորա ամենայն ծունր կրկնեցի՝ երկնաւորաց և երկրաւորաց և ստորգրամիտականաց, և ամենայն լեզու խոստովանեցցի զի Տէր է Յիսուս Քրիստոս, ի փառս Աստուծոյ Հօր։ էջ 48՝ եւ նմա կրծայցի ամենայն ծունր, երկրայնոց և երկնայնոց և ստորգրամիտականաց, և խոստովանեցցի ամենայն լեզու իբր Աստուծոյ եղուսմ։ էջ 104՝ Քրիստոսի ամենայն ծունր կրծայցի՝ երկնայնոց և երկրայնոց և ստորգրամիտականաց. և ամենայն լեզու խոստովանեցցի՝ եթէ Տէր է Յիսուս Քրիստոս, ի փառս Աստուծոյ Հօր։ էջ 175՝ Քրիստոսի կռայցի ամենայն ծունր՝ երկնայնոց և երկրայնոց և ստորգրամիտեցոց և ամենայն լեզու խոստովանեցցի, եթէ Տէր Յիսուս Քրիստոս՝ ի փառս Աստուծոյ։ էջ 223՝ Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի ամեն ծունր կրծայցի՝ երկնայնոցն և երկրայնոց և ստորգրամիտականաց. և ամենայն լեզու արտաքս խոստովանեցցի նմա՝ Աստուծոյ եղեալ ճշմարտի եւ կենդանութեանց յաւիտենականի։ էջ 259՝ Ամեն ծունր կրծայցի՝ երկնայնոց և երկրայնոց և ստորգրամիտականաց, և ամեն լեզու արտաքս խոստովանեցցի նմա։ էջ 268՝ եւ ամեն ծունր խոնարհի՝ երկնայնոց և երկրայնոց և ստորգրամիտականաց, և ամեն լեզու խոստովանեցցի, եթէ Տէր Յիսուս Քրիստոս, ի փառս Աստուծոյ Հօր.

96. Կողոս. Ա. 16. Զի նովաւ հաստատեցաւ ամենայն, որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի, որ երեսին և որ ոչն երեսին. ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα.—Տիմոթ. էջ 313՝ Զի նովաւ շինեցաւ ամենայն զ՝ ի յերկինս և զ՝ ի վերայ երկրիս, տեսանելիք և անտեսանելիք. էջ 175՝ եւ եր՝ ի նմա ի նմա շինեցաւ ամենայն, զ՝ ի յերկինսն և զ՝ ի վերայ երկրի, տեսանելիք իսկ և անտեսանելիք. էջ 103՝ Բանիվ ի նմա հաստեցաւ ամենայն. որք յերկինի և որք ի վերայ երկրի. էջ 245՝ Բանիվ ի նմա շինեցաւ ամենայն, որ յերկինս եւ որ ի վերայ երկրի ի նմա։

97. Ա. Տիմոթ. Բ. 5—6. Զի մի է Աստուած, և մի միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան՝ մարդ Յիսուս Քրիստոս. որ եւս զանձն փրկանս ընդ ամենեցուն. Εἷς γὰρ Θεός, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων.—Տիմոթ. էջ 98՝ Մի Աստուած և մի միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան՝ մարդ Յիսուս Քրիստոս, տուիչն զինքն հակափրկանակ ի վերայ ամենեցուն։ էջ 273՝ Մի Աստուած, մի եւ միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան։ էջ 274՝ Մարդ Քրիստոս Յիսուս, տուիչն զինքն փրկանակ վասն մեր։ էջ 131՝ Մարդ Յիսուս Քրիստոս տուիչն զինքն փոխափրկանակ վասն ամենեցուն։

98. Տիտոս Բ. 13—14. Ակն կայցուք երանելի յուսոյն, և յայտնութեան փառաց մեծին Աստուծոյ և Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. որ եւ զանձն տուն մեր, զի փրկեսցէ զմեզ յամենայն անօրէնութենէ, և սրբեսցէ իւր ժողովուրդս սեպհական՝ նախանձաւոր գործոց բարութեան։ Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων.—*Տիտոս. էջ 118՝ Հարեալեալով զերանելին յոյս և յայտնութիւն փառացն մեծին Աստուծոյ և Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ եւ զինքն տուն մեր. զի փրկեսցէ զմեզ յանօրէնութենէն. և մաքրեսցէ իւր ժողովուրդ սեպհական՝ նախանձաւոր գործոց։ էջ 131՝ Առանձինով զերանելին յոյս և զյայտնութիւն փառաց մեծին Աստուծոյ և Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ եւ զինքն տուն մեր, զի փրկեսցէ զմեզ յամենայն անօրէնութենէն և մաքրեսցէ իւր ժողովուրդ սեպհականն, նախանձաւոր գործոցն։ էջ 59՝ Ըստ յայտնութեան փառաց մեծին Աստուծոյ և Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։*

99. Երբ. Բ. 16. Քանզի ոչ երբեք գնչեսական բան հարկանէ, այլ՝ զսերմէն Աբրահամու բան հարկանէ. Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται.—*Տիտոս. էջ 278. «Մ՚ով մեզ այսպէս. քանզի ոչ գնչեսական բանաւորիցս, այլ զսերմանէ Աբրահամու բանաւորեցաց» (Այս հատուածին. «Մ՚ով մեզ այսպէս» բառերը կը պակսին Մ՚ վերի բնագիրներուն և Մ՚ Տիտոսէսի յաջորդ վկայութիւններուն մէջ. և ըստ իս՝ հրատարակիչներուն անուշադրութենէն յառաջացած սխալ մին է։ Ս. Գրքին վկայութիւնը կ՚ակսի Համլի բառէն. «ով մեզ այսպէս» բառերը կը պակսին նախորդ խօսքին. ուստի և չակերտներէն զուրս հանելով կցելու է նախորդներուն, այսպէս. Աստուայ եւ ամենայն իրաց, ով Պօղոս, գրելով մեզ այսպէս. «Քանզի ոչ գնչեսական...»։ էջ 114՝ Քանզի ոչ եւս գնչեսական բանեմարտ, այլ զսերմանէ Աբրահամու բանեմարտ։ էջ 197 և 274՝ Զսերմանէ Աբրահամու բանեմարտ։*

100. Երբ. Դ. 15. Քանզի ոչ՝ եթէ ունիմք քահանայապետս, որ չիցէ կարող չարչարակից լինել անպարութեան մերոյ. այլ փորձեալ է ամենայնիւ ըստ նմանութեան ասանց մեղաց։ Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ՚ ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας.—*Տիտոս. էջ 29՝ Քանզի ոչ ունիմք քահանայապետս ոչ կարող տխուակցել հիւանդութեանց մերոյ, իսկ հնուտ ըստ ամենայնի ըստ նմանութեան զմերն ասանց մեղաց։ էջ 80՝ Քանզի ոչ ունիմք քահանայապետս ոչն կարող տխուակցել տկարութեանս մերում. այլ փորձեցեալ ամենայնիւ ըստ նմանութեան, ասանց մեղաց։ էջ 101՝ Քանզի ոչ ունիմք քահանայապետս ոչ կարող տխուակցել տկարութեանս մերում, հնուտին ամենայնի եւ ըստ նմանութեան ասանց մեղաց։ էջ 275՝ Քանզի ոչ ունիմք քահանայապետս ոչ կարող տխուակցել տկարութեանս մերում, իսկ տկեկացեալ ամենայն իւր ըստ նմանութեան մերում, ասանց մեղաց։*

101՝ Երբ. Ե. 7. Որ յաւուրս մարմնոյ իւրոյ՝ աղօթս և պաղատանս ... մատուցանէր. ὁ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας ... προσενέγκας.—*Տիտոս. էջ 182՝ Որ նուազս մարմնոյ իւրոյ. մաղթանս և պաղատանս ասէր։ էջ 100՝ Որ յաւուրս մարմնոյ իւրոյ պաղատանս և խնդրուածս ... մատուցեալ։*

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

102. Երբ. ԺԳ. 8. Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսօր, նոյն և յաւիտեան. Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.—*Տիմոթ. էջ 24* նոյն է մեր թարգմանութեան հետ. իսկ *էջ 44՝* Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսօր, իմն ի յաւիտեան։

103. Յակ. Ա. 17. Զի ամենայն տուրք բարիք և ամենայն պարգևք կատարեալք՝ ի վերուստ են իջեալ առ ի հօրէն լուսոյ. πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων.—*Տիմոթ. էջ 300՝* Ամէն առչաբիւն բարի և ամէն ձիր կատարեալ ի վերուստ է իջեալ, առ ի հօրէ լուսոյ. *էջ 326՝* Բանդի ամէն առչաբիւն բարի և ամէն ձիր կատարեալ ի վերուստ է ստորանցեալ, առ ի հօրէ լուսոյ։

104՝ Ա. Պետ. Դ. 1. Քրիստոսի չարչարելովն մարմնով վասն մեր. Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί.—*Տիմոթ. էջ 118՝* Քրիստոսի կրօգին վասն մեր մարմնով. *էջ 131՝* Քրիստոսի կրօղի մարմնով վասն մեր. *էջ 176՝* Քրիստոս ախտակրեաց վասն մեր խրովն մարմնով. *էջ 269՝* Քրիստոսի կրելոյ վասն մեր մարմնով. *էջ 302՝* Քրիստոսի տառապեալ կրելով մարմնով։

105. Բ. Պետ. Բ. 1. Լինէին և սուտ մարգարէք ի ժողովրդեանն, որպէս և այժմ ի մեզ լինիցին սուտ՝ վարդապետք, որք ապրգեալք մուծանիցին հերձուածս կորստեան. և զոր Տէր գնեաց՝ գնեալս ուրացեալ. Ἐγένοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι.—*Տիմոթ. էջ 39—40՝* Եղեն իսկ սուտ մարգարէք ժողովրդեանն, որպէս և ի մեզ եղիցին սուտ վարդապետք, որք ի ներքս ածցին հերձուածս կորստեան և զգնողն գնեալս զՏէրն ուրացողք. *էջ 303՝* Եղեն իսկ և սուտ մարգարէք ի ժողովրդեանն, որպէս և ի մեզ եղիցին սուտ վարդապետք, որք ի ներքս ածցին հերձուածս կորստեան և զգնողն գնեալ՝ զՏէրն ուրացողք։

106՝ Ա. Յովհ. Դ. 1—3. Եւ մեք այսուիկ՝ ճանաչեմք զՆոգին Աստուծոյ։ Ամենայն հոգի որ խոստովանի զՅիսուս Քրիստոս մարմնով եկեալ, Աստուծոյ է նա. և ամենայն հոգի որ ոչ խոստովանի զՅիսուս Քրիստոս մարմնով եկեալ, չէ նա Աստուծոյ, և այս նեռին է, զորմէ լուսաբերն եկէ գալոց է, և արդէն իսկ յաշխարհի է։ Ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι. καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστι. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ ἀντιχρίστου, ὃ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἤδη.—*Տիմոթ. էջ 40—41՝* Յայսմիկ՝ ճանաչի Որդին Աստուծոյ. ամենայն ոգի, որ խոստովանէ Յիսուս զՔրիստոսն ի մարմնի եկեալ՝ յԱստուծոյ է նա. և ամէն ոգի, որ ոչ խոստովանէ զՅիսուսն՝ յԱստուծոյ ոչ է։ Եւ այս է գերադրիսանն, զոր լուսաբերն եկէ գալ, և այժմ յաշխարհի է։ *էջ 303՝* Յայսմիկ գիտի զՆոգին Աստուծոյ. ամենայն հոգի, որ խոստովանի Յիսուս Քրիստոս մարմնով եկեալ, յԱստուծոյ է. և ամենայն հոգի, որ ոչ խոստովանի զՅիսուս՝ յԱստուծոյ ոչ է։ Եւ այս է գերադրիսանն, զոր լուսաբերն եկէ գալ, և այժմ յաշխարհի է։

107. Ա. Յովհ. Ե. 20. Եւ գիտեմք եկէ Որդին Աստուծոյ եկն և ետ մեզ միտս, զի ծանիցուք զճշմարիտն. և եմք ի ճշմարտին Որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի. զի նա է ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք. Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἥκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινόν. καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ, οὗτός, ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ ζωή

անուն։—*Տիմոթ. էջ 41՝ եւ գիտեմք, եթէ Որդին Աստուծոյ եկն և եւ մեզ իմաստութիւն, զի գիտիցեմք զճշմարիտն Աստուած, և եմք ի ճշմարտում Որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի. սա է ճշմարիտն Աստուած և կենդանութիւն յաւիտենական։ էջ 117՝ եւ գիտեմք, եթէ Որդին Աստուծոյ եկն և եւ մեզ միտս, զի գիտիցեմք զճշմարիտն Աստուած, և եմք ի ճշմարտում Որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի։ էջ 206՝ եթէ Որդին Աստուծոյ եկն և եւ մեզ իմացութիւն, զի գիտիցեմք զճշմարիտն Աստուած, և եմք ի ճշմարտում Որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի. սա է ճշմարիտն Աստուած և կենդանութիւն յաւիտենական։ էջ 14՝ եւ եմք ի ճշմարտում Որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի. սա է ճշմարիտն Աստուած և կեանքն յաւիտենական։ էջ 81՝ 2՝ եւ գիտեմք եթէ Որդին Աստուծոյ եկն և եւ մեզ միտս, զի ծանիցուք զճշմարիտն Աստուած, և եմք ի ճշմարտի Որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի . . . . . և կենդանութիւն յաւիտենական։ էջ 305՝ եւ գիտեմք, եթէ Որդին Աստուծոյ եկն և եւ մեզ իմացութիւն, զի ծանիցուք զճշմարիտն Աստուած, և եմք ի ճշմարտում որդւոյ նորա .... կենդանութիւն յաւիտենական։ էջ 59, 232 և 282՝ Սա է ճշմարիտն Աստուած և կենդանութիւն յաւիտենական։ էջ 209 և 228՝ ճշմարտն Աստուած և կենդանութիւն յաւիտենական։*

108՝ Եւագ. 3—4. Զամենայն փոյթ յանձին կալայ գրել ձեզ՝ վասն միոյ հաստատակամ փրկութեանն, հարկ յանձին կալայ գրել ձեզ, և ազաչել զի հնդկիցք ի վերայ հաւատացն, որ միանգամ ասնդիցաւն սրբոյ Քանդի ապրդիցին մարն ամենք, որ յառաջագոյն իսկ կատարեալ էին ի սոյն զաստատան. ամպարիշաբ, որ զԱստուծոյ միոյ շնորհն գտաքուցին յանկարգութիւն և զմի միայն զիշխանն և զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս ուրացեալք։ Πάσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον γράφειν ὑμῖν παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἁγίοις πίστει. Παρεισέδυσαν γὰρ τινες ἄνθρωποι, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν, καὶ τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι։—Տիմոթ. էջ 41՝ Զամենայն փոյթ արարեալ գրել ձեզ յայսոսկ հաստատական միոյ փրկութեան, հարկաւորութիւն կալայ գրել ձեզ մաղթելով նահատակիլ մի հաղ աուելով սրբոյն հաւատոյ։ Քանզի աստուածին) ամենք մարդիկ ի վաղուց յառաջագրեալք յայս գատապարտութիւն ամպարիշաբ, զայն** միոյ շնորհն փոխադրողի և զեկեղեցիին, և զմիայն իշխանանն և զՏէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ուրացողք։ էջ 305—6՝ Զամենայն փոյթ արարեալ գրել ձեզ յայսոսկ հաստատական մեռոյն փրկութեան, հարկաւորութիւն կալայ գրել ձեզ, մաղթելով նահատակիլ մի հաղ աուանդացեալ սրբոյն հաւատոյ։ Քանզի և ներքս մտին ամենք մարդիկ՝ ի նմուս նախագրեալն յայս գատապարտութիւն ամ-*

---

* Աստուծ՝ ինչպես հերետոց վիպասանքնեն կ'երևայ՝ կը նշանակէ «մեր մեծն»։ Հայ բնագրին «սարդոցին մտին» եւ յունականին παρεισέδυσαν մտին նամակագրանցն է։ անուան կազմուած է վերջինիս նմանութեամբ, ուստի սա յունականին παρὰ մասնիկն է։ սանչ մեն ալ բան իս ուղղեալ է մանչ, որով կ'ունենանք սանմանչ (փոխ՝ սանմանչ) իբր յունարան բարգմանութիւն վերի յունարէն բառին։

** Զայն բառ ոչարդինն է, որ անուան պայ է։ հայ բարգմանութեան, յայն բնագրին եւ նոյն իսկ Տիմոթէոսի հերետոց վիպասանքն մէջ բառին տեղ դրուած է զԱստուածոյն, ուստի բնական է որ զայն բառին վրայ ալ պատի մը եղած լլար (զայնՁԱստուածոյն), որ հոստատակիցեռուն ոչինչ վիպաբ է։

պարիշտը, վասնզեցոյն մերոյ ճնորհ փոխադրելով յանառակութիւն. եւ զմիայն Իշխանականն և Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ուրացեալ։

Եթէ պարզ ակնարկ մը ձգենք յիշեալ 108 վկայութեանց գտնուած կրկնութիւններուն վրայ, (որոնց թիւը կը հասնի 325-ի), կը տեսնենք որ կրկնութիւնները ամենամեծ մասամբ տարբեր տարբեր ձեւերով են։ Օրինակի համար առնենք թիւ 107 վկայութիւնը, որ 11 անգամ կրկնուած է (մասամբ կամ ամբողջովին)։ Այս 11 կրկնութեանց մէջ չկայ մէկն՝ որ միւսներուն հետ բառացի նոյն ըլլայ։ Մէկուն մէջ կը տեսնենք եւ մեզ խնայութիւն, երկրորդի մէջ եւ մեզ միտս, երրորդի մէջ եւ մեզ խնայութիւն։ Մէկուն մէջ կը գտնենք զի գիտիցեմ, միւսին մէջ զի ճանիցուք։ Մէկուն մէջ կը գտնենք ի ճշմարտում ուրոյ նորա, միւսին մէջ ի ճշմարտում ուրուք նորա, երրորդին մէջ ի ճշմարտութենի ուրուք նորա, չորրորդին մէջ ի ճշմարէի ուրոյ նորա են։

Այսպէս և միւսները։

Աւրդար լինելու համար խոստովանինք սակայն, որ յիշեալ 108 կրկնութիւններուն մէջ կայ քանի մը հատ, որոնք իրարու հետ առառաջի նոյն են. ինչպէս օր. նապի ԽԲ 8՝ «Զիարատ իմ այդպէս ոչ տայ» (Տիմոթ. էջ 174), որ հիշա նոյն ձեւով կը կրկնուի նաեւ էջ 212, կամ՝ նապի Լէ. 5՝ «Յանդիման բացցին աչք կուրաց և ականջք խլաց լուիցին» (Տիմոթ. էջ 56), որ նոյն բառերով կը կրկնուի նաեւ էջ 294։ Այսպէս են նաեւ վերի թիւ 16, 35, 36, 46, 47, 63, 70, 77, 93 և 94 վկայութիւնները։ Առանց վրայ եկէ ուրեմն, կրնանք ուելցնել նաեւ տասը ուրիշ վկայութիւններ ալ, որոնք թէև իրարմէ տարբերութիւններ ունին, բայց այս տարբերութիւնները այնքան փոքր են, որ անոնցմէ տառափոխութեամբ մը կրնան վերցուիլ։ Օրինակ՝ Սաղմ. ԽԹ 3 վկայութիւնը՝ էջ 49 գրուած է «Առառաւ յայտնապէս եկեսցէ, Առառաւ մեր և ոչ լռեսցէ», իսկ էջ 90՝ «Առառաւ յայտնապէս եկեսցէ, Առառածն մեր և ոչ լռեսցէ», ուր Ն յոյր միայն ուելի է։ Միւս այս կարգի վկայութիւններն են թիւ 8, 34, 40, 49, 51, 53, 61, 62 և 85 վկայութիւնները։

Այս 22 վկայութիւնները կրկնուած են միայն մէկ-մէկ անգամ. բայց կան մի քանի վկայութիւններ ալ, որ քանի մը անգամ կրկնուած են. այսպէս են թիւ 37, 66, 89 (կրկնուած երեք-երեք անգամ), թիւ 28 և 68 (կրկնուած չորս-չորս անգամ)։

Այսպէս ուրեմն Տիմոթէոսի մէջ գտնուած իրարու նման վկայութիւններու թիւը ընդ ամէնը 27 է, որ 108-ի մէջ շատ սակաւ տոկոս մը կը կազմէ։ Այս սակաւութիւնը ուելի կը մեծնայ, եթէ ի նկատի առնենք այն հանգամանքը, որ Տիմոթէոսի միւս վկայութիւնները ու հասարակ շատ երկար են (օրինակ թիւ 108 վկայութիւնը 7 տող է), իսկ ասոնք բոլորն ալ քանի մը բառէ միայն բաղկացած կարճ նախադասութիւններ են, որոնց մէջ ամենամեծը տպիւ 1 ու կէս տող կը բռնէ։ Բնական էր, որ շատ փոքրիկ խօսքերը, ինչպէս և շատ յաճախ յիշուած վկայութիւնները բոլորովին նոյն ըլլային. օր. Յովհ. Ա. 14 «Բանն մարմին եղեւ» խօսքը 20 անգամ կրկնուած է մի և նոյն ձեւով, որ մեր Ոսկեբերանի թարգմանութեան հետ ալ նոյն է. բայց նոյն խօսքին շարունակութիւնը (և բնակեաց ի մեզ), որ Տիմոթէոսի քով 7 անգամ թարգմանուած է «և տապարեաց ի մեզ», ուրիշերբ անգամին տրուն եղած է «և տապարեաց նմանեզ»։

Կան այնպիսի դէպքեր, ուր թէև վկայութիւնները երկու-երեք տող իրարու հետ բոլորովին նոյն են, բայց անմիջապէս որ նոյնը կը պատահի երբ-

բարդ կամ չորրորդ անգամ մ՚ ալ, իսկոյն տարբերութիւնները կ՚սկսին։ Օր. Եռայլ ԾԲ 6՝ «Խօսաց առ ընթեր՝ եմ» հիշա նոյն ձևով է Տիմոթ. էջ 134 և և 233. բայց երրորդ անգամ (էջ 86) կ՚ըլլայ «Ես խօսաց առ ընթեր եմ»։ Այսպէս հմմտ. նաև թիւ 18, 27, 48, 59, 65 և 67 վկայութիւնները։

Ուրիշ տեղեր վկայութեան սկիզբէն քանի մը տող բոլորովին նոյն է, բայց յետոյ յանկարծ այնպէս կը փոխուի, որ երկուքը իրարմէ բոլորովին կը հեռանան. այսպէս օր. թիւ 72, 73, 108 եւն։

Տարբերութիւնները երբեմն շատ մեծ չափերու կը հասնին. օր. թիւ 83 «Զի բնարքդն յայտնի եղիցին ի ձեզ», յետոյ կը դառնայ՝ «Զի փորձքդն յայտնեսցին ի ձեզ»։ Թիւ 41 «Մանուկ, արի՝» երկու բառ բակացած նախադասութիւն մ՚ է, բայց կրկնութեան մէջ երկուքն ալ կը փոխուին և երեան կուգայ «Համբակ, կանգնեցիր»։

Այս բոլորէն ինչ կը հետեւի։

Այս բոլորէն այն կը հետեւի, որ Տիմոթէոս առ հասարակ Ս. Գրքի որ և իցէ թարգմանութեան հեռաւոր չէ։ Որովհետև եթէ անեկա որ և է թարգմանութեան հեռաւոր ըլլար, յիշած վկայութեանց կրկնութիւնները իրարու հետ բառացի նոյն պիտի ըլլային։ Այսպիսով ուրեմն ոչ նորաբերը կրնայ ծառայած ըլլալ Տիմոթէոսին և ոչ ալ Ս. Գրքի չորրորդ թարգմանութիւնը, որուն գոյութիւնը ենթադրեցինք կանխօրէն՝ հիմնուելով միայն Տիմոթէոսի վկայութեանց վրայ և որ իրապէս գոյութիւն չունի։

Եթէ Տիմոթէոս Ս. Գրքի որ և իցէ թարգմանութեան հեռաւոր չէ, ուրեմն ուրիշ կը ծաղին իր մէջ բերած վկայութիւններու։ Այս վկայութիւնները Տիմոթէոս պարզապէս իր առջեւ ունեցած հակաճառութեան յունարէն բնագրէն կը թարգմանէ։ Եւ որովհետև վկայութիւն մը պատահած ժամանակ չէր կրնար յիշել թէ նախորդ անգամ ինչպէս էր թարգմանած, կամ մինչև իսկ անոր գոյութիւնն ալ կրնար մոռցած ըլլալ, ուստի մէկ անգամ այսպէս, մէկ անգամ այնպէս կը թարգմանէ։ Նմանութեան դէպքերը պատահական են, բայց այսպիսի նմանութիւններ յառաջանալուն կրնայ նպաստած ըլլալ նաև այն հանգամանքը, որ Տիմոթէոսի թարգմանիչը բնագրին կոյր հետեւող մ՚ է և յունարէն իւրաքանչիւր բառի դէմ հիշա ու հիշա համապատասխան հայերէն մը կը գտնէ, առանց ուշադրութիւն դարձնելու հայերէնի բառադարձութեան և շարադասութեան վրայ, և ամէն անգամ շինելով իր կողմէն նոր նոր հայերէն բառեր՝ յունական սուտ զարմանութեամբ։ Այսպիսի կոյր հետեւութեան կատարեալ օրինակ մ՚ է Եփես. Գ. 5, որ մեր թարգմանութեան մէջ այսպէս է. «Մի է Տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն»։ Բուն բարձրի մէջ Տէր արական է, հաւատք՝ իգական, և մկրտութիւն՝ չեզոք. սակայն գոնա յունարէնի մէջ հաւատք եզակի է և էական բան ալ գործածուած չէ։ Տիմոթէոս այս բոլոր պայմանները մոռնալով հայերէնի մէջ կը թարգմանէ.

Εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα

Եզ Տէր մու հաւատ (և) մի մկրտութիւն։

Երբ կարդացողը մէկ է, բնական է որ հաւատած գործերն ալ նոյն ըլլան։

Գ. Տ. Մկրտչեան նորաբերի գոյութիւնը հաստատելէ յետոյ կարծուած թարգմանութեան թուականն ալ որոշել։ Նորաբերը յիշատակող Թաթենացիին գարէն ըլլալով, ապահովապէս նորաբերը գոյութիւն ունէր այդ ժամանակ։ Բայց Գ. Տէր Մկրտչեան (Արարատ. 1908. էջ 586) սկզբի սահմանն ալ կը գտնէ։ Տոմարական կռուանի մը վրայ հիմնուելով՝ կը հաստատէ, որ Տի-

մոթէոսը թարգմանուած է 480-4 թուականն. և որոշեան Տիմոթէոսը Նորաքերքին հետ կը կապէ, ուստի Նորաքերքն ալ թարգմանուած կը դնէ Ը դարու երկրորդ կէսին։

Սակայն մենք գիտնք որ Տիմոթէոսը Նորաքերքի հետ բնաւ կապ չունի. Տիմոթէոսը ոչ միայն Նորաքերքը, այլ և ուրիշ որեւիցէ հայ թարգմանութիւն ալ ձեռքի տակ ունեցած չէ։ Գ. Տէր Մկրտչեան (անդ. էջ 585) նախապէս կասկածով վերաբերուելէ յետոյ, ապացոյցներ ձգելով որոշել թէ Տիմոթէոսը Նորաքերքէն օգտուած է թէ ոչ, չգիտեմ ինչու, յանկարծ կը հիմնուի նոյն անուանցի էջերէն վրայ և ենթադրելով որ Տիմոթէոսը Նորաքերքէն օգտուած է, կը դնէ Նորաքերքի թարգմանութեան ժամանակը։

Նորաքերքը Տիմոթէոսի հետ ոչ մէկ կապ ունենալով՝ բնականն է թէ չի կրնար վերջի ներգործութիւնը ուղիղ ըլլալ. այնպէս որ Նորաքերքը առ այժմ կը մնայ միայն է դարու սահմաններն մէջ։

Հրաչեայ Աճառեան

Նոր-Նախիջեւան
1908 Դեկտեմբեր.